

УДК 94:329.73(477.8)"1944/1953"
DOI: 10.24919/2312-2595.10/52.257909

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100; доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної, кадрової роботи та оборонного планування, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, індекс 79026 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Лілія ГРИНИК

аспірантка кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lilia_hrynyk@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0128>

Бібліографічний опис статті: Ільницький, В., & Гриник, Л. (2022). Конфліктні ситуації у Карпатському краї (1944–1950-ті рр.): причини, типи, наслідки. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 10/52, 99–116. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257909>.

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ (1944–1950-ті рр.): ПРИЧИНИ, ТИПИ, НАСЛІДКИ

Анотація. Мета статті – цілісно висвітлити різні типи конфліктних ситуацій, які виникали у лавах ОУН та УПА, а також показати їх вплив на український визвольний рух. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, науковості, об'єктивності та логічності. Використовуються загальнонаукові методи: аналіз, порівняння, узагальнення і спеціально-історичні: періодизація,

© Василь Ільницький, Лілія Гриник, 2022

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

історико-порівняльний та ін. **Наукова новизна** полягає в комплексному дослідженні проблеми конфліктів у підпіллі; їх класифікації та групуванні відповідно до причин виникнення. **Висновки.** Незважаючи на суворі, чітко визначені правила організаційних відносин у підпіллі, як і будь-якій соціальній групі, нерідко траплялися конфліктні ситуації. Вони різнилися з огляду на причини, зміст і наслідки. Найбільш впливовим був той факт, що в підпіллі перебували люди різні за віком, вихованням, світоглядом та принципами, що спричиняло з'ясування стосунків не лише на побутовому рівні, а й організаційному. Звісно, конфлікти й суперечки між керівниками різних рівнів, амбітність не сприяли результативній діяльності ОУН та УПА. Проте вони вказують на те, що проблеми не залишалися прихованими, спонукали до прийняття нових рішень та ставали причинами змін. Не мени важливий вплив на загострення стосунків між українськими націоналістами мала цілеспрямована політика радянської влади. Тому будь-яке протистояння, про яке довідувалися спецслужби, використовувалося з метою послаблення підпілля. У боротьбі з визвольним рухом репресивно-каральні органи поклалися не лише на військову силу, але й використовували різноманітні, в окремих випадках навіть «витончені» засоби.

Ключові слова: конфлікти; радянська влада; ОУН та УПА.

Vasyl ILNYTSKYI

PhD hab. (History), Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100; Associate Professor, Department of Mobilization, Personnel and Human Resources Management and Defense Planning, Hetman Petro Sahaidachnyi National Ground Forces Academy, 32, Heroyiv Maydana Str., Lviv, Ukraine, postal code 79026 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Lilia HRYNYK

Postgraduate Student, Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lilia_hrynyk@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0128>

To cite this article: Ilnytskyi, V., & Hrynyk, L. (2022). Konfliktni sytuatsii u Karpatському krai (1944–1950-ti rr.): prychnyny, typy, naslidky [Conflict situations in the Carpathian region (1944–1950s): causes, types, consequences]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 10/52, 99–116.* doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257909> [in Ukrainian].

CONFLICT SITUATIONS IN THE CARPATHIAN REGION (1944–1950s): CAUSES, TYPES, CONSEQUENCES

Summary. *The purpose of the article is to comprehensively cover the various types of conflict situations that arose in the ranks of the OUN and UPA, as well as to show their impact on the Ukrainian liberation movement. The research methodology is based on the principles of historicism, scientificity, objectivity and logic. The following general scientific methods are used: analysis, comparison, generalization and special-historical: periodization, historical-comparative, etc. Scientific novelty lies in a comprehensive study of the problem of conflicts in the underground; their classification and grouping according to the causes. Conclusions.* All this gives grounds to conclude that, despite the strict, clearly defined rules of organizational relations in the underground, as well as any social group, conflict situations often occurred. They differed in terms of causes, content and consequences. The most influential was the fact that the people in the underground were of different age, upbringing, worldview and principles, which led to a clarification of the relationship not only at the household level, but also at the organizational level. Of course, conflicts and disputes between leaders at various levels, ambition did not contribute to the effective activities of the OUN and UPA. However, they point out that the problems did not remain hidden, prompted new decisions and caused change. The purposeful policy of the Soviet government had an equally important impact on the aggravation of relations between Ukrainian nationalists. Therefore, any confrontation that the intelligence services learned about was used to weaken the underground. In the struggle against the liberation movement, the repressive and punitive authorities relied not only on military force, but also used various, in some cases even "sophisticated" means. In general, the compromising activities of the secret services are a broad problem that still needs a separate comprehensive study.

Key words: conflicts; Soviet power; OUN and UPA.

Постановка проблеми. Серед засадничих принципів існування ОУН та УПА виділяють повагу, товарицькість, ідейність, взаєморозуміння та інші, що покликані згуртувати їх учасників. Злагода та мир серед підпільників сприяли активізації роботи чи загалом успішному проведенню боротьби. Проте незважаючи на максимальну досконалість побудови міжособистісної взаємодії, закономірним явищем у будь-якій соціальній групі вважається виникнення конфліктів. З огляду на це в підпіллі також існували такі взаємин, що породжували протистояння та суперечки, які ставали причиною появи образ чи ненависті, сприяли зниженню морального рівня вояків. Дослідження означеної проблеми уможливить висвітлити події національно-визвольних змагань середини ХХ ст. крізь призму історії повсякдення, а відтак простежити їх прямиий вплив на тогочасні політичні події.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Вибіркові відомості, порушеної проблеми, знаходимо в узагальнювальних працях, присвячених національно-визвольному русі середини ХХ ст. Серед них варто виділити напрацювання Дмитра Веденеєва (Веденеєв, 2007), Юрія Киричука (Киричук, 2003), Анатолія Кентія (Кентій, 1999а, 1999б), Івана Патриляка (Патриляк, 2012), Галини Стародубець (Стародубець, 2008), Василя Ільницького (Ільницький, 2016). Ширше, на аналізі архівних документів простежив причиново-наслідковий зв'язок у виникненні конфліктних ситуацій у лавах ОУН та УПА Володимир Дзьобак (Дзьобак, 2005).

Мета статті – цілісно висвітлити різні типи конфліктних ситуацій, які виникали у лавах ОУН та УПА, а також показати їх вплив на український визвольний рух.

Виклад основного матеріалу. У спільноті ОУН та УПА як частині українського суспільства спостерігалася низка процесів, які негативно впливали як на морально-психологічний стан та внутрішнє життя її учасників, так і знаходили свій відбиток на протіканні національно-визвольної боротьби загалом. У цьому контексті доцільно говорити про різного роду непорозуміння, що виникали в тогочасних умовах. Варто наголосити, що конфліктні ситуації у середовищі підпілля були спричиненні як самими повстанцями, так і спровоковані у результаті цілеспрямованих компрометуючих заходів репресивно-каральних органів.

Безперечно, найбільш значущою причиною було те, що в Організації українських націоналістів діяльність провадили люди різні за віком, характером, світоглядом. Часто вони місяцями проживали в одному замкнутому просторі – криївці, де налагоджували спільний побут, будували взаємовідносини тощо. Проаналізувавши усі доступні документи й виокремивши складні, напружені стосунки між членами організації та її керівниками, можна виділити дві великі групи:

1. *особисті* (неприязнь між окремими членами Організації, співдіяльність представників різних поколінь, конфлікт між представниками різних етнографічних груп (буковинці, галичани, наддніпрянці), конфлікти через жінок);
2. *організаційні (ділові)* (боротьба за владу в Організації, прояви амбітності та небажання дотримуватися статуту, непорозуміння між керівниками відділів УПА і тереновими провідниками, стратегічно-тактичні розходження).

Конфлікти через особисту неприязнь між окремими членами Організації виникали як на нижчому, так і вищому адміністративних рівнях. Проте розгортання і переростання конфліктних ситуацій у взаємне протистояння, а тим більше їхнє перенесення у фізичну площину, не допускалося. До речі, тут потрібно також врахувати таке: у підпіллі кожен мав зброю, однак випадків урегулювання конфліктних ситуацій за її допомогою практично не було. Крім того, неприязні стосунки могли розвиватися не лише через роботу, амбітність, вождизм, але й на особистому ґрунті. Зокрема, Дмитро Козьменко-«Григор» у своїх зізнаннях зазначав: В. Савчак-«Сталь» дав негативну характеристику на Юрія Янишина-«Шаха» через те, що той мав намір розстріляти його двоюрідну сестру Марію Мицько-«Орисю», оскільки та не дала згоди вийти за нього заміж. На цьому підґрунті розгорнувся конфлікт. Саме тому «Сталь» висловлював свою негативну думку про призначення «Шаха» крайовим референтом СБ (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60 (1953), спр. 14, арк. 82). Варто акцентувати: В. Савчак був ідейною, принциповою особистістю. Зокрема, достатньо сказати, що «Сталь» відмовився дати характеристику Григорію Легкому-«Борису», якого в той час планували призначити на посаду організаційного референта Карпатського крайового проводу ОУН, оскільки той був його близьким другом, а

тому така характеристика могла бути суб'єктивною (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60 (1953), спр. 14, арк. 82).

Досить непростими були стосунки між Назарієм Данилюком-«Перебийносом» та Юліаном Матвіївом-«Недобитим», що виявлялися практично у всіх сферах життя, а тому мали прямий вплив на життя Організації. Особиста неприязнь переростала у конкуренцію як у «професійній» діяльності, так і в сфері ставлення до жінок. На цій основі «Недобитий» неодноразово називав перед стрільцями «Перебийноса» бандитом, «барахольщиком», радянським агентом тощо. З метою підриву авторитету поширював наклепи та погрози щодо фізичної розправи (ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-11855, т. 2, арк. 46).

Сутність «конфлікту поколінь» полягала у тому, що відносини у середовищі ОУН та УПА, як і в будь-якій суспільній групі, до якої входили особистості різних вікових груп, поглядів на діяльність організації, супроводжувалися непорозуміннями. Щоправда, суперечок на цьому ґрунті виникало мало або й взагалі не було, оскільки на низових і середніх ланках перебували люди одного покоління. На вищому рівні працювали старші люди, які координували діяльність низових ланок. Протистоянь на цьому рівні не могло бути, оскільки Організація відзначалася суворою дисципліною і субординацією між провідниками і рядовими членами. Хоча й траплялися винятки. Так, у листі за 30 липня 1948 р. Дмитро Білінчук-«Хмара» писав керівництву Карпатського крайового проводу ОУН про те, що перебуває у конфлікті із референтом СБ Коломийського окружного проводу ОУН Юліаном Матвіїв-«Недобитим». Останній, не маючи ніякого компромату, поширював про нього наклепи: ««Хмара» – це старий партизан вичерпавший себе фізично, підірваний морально, тому немає роботи». Такого типу висловлювання і мали загострити конфлікт з Д. Білінчуком-«Хмарою» (ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-11855, т. 2, арк. 47).

Окремо доцільно виокремити протиборство, яке виникало в Організації у боротьбі за владу. Цей різновид конфліктів був актуальним особливо для Буковинської округи ОУН. Інформації про змагання за владу і пов'язані з цим суперечки в інших округах Карпатського краю немає. На Буковині така ситуація була зумовлена, очевидно, дещо слабшим контролем з боку крайового керівництва і відсутністю добре підготовлених кадрів, спроможних власним ав-

торитетом зміцнити єдність організації та згуртувати навколо себе всіх членів, а відтак подолати розкольніцькі і «гетьманські» амбіції. Наприкінці 1944 р. у Буковинській окрузі розпочалося протистояння. Сутність конфлікту полягала у тому, що Олексій Домчук-«Петренко» на могилі Мирослава Кіндзірського проголосив себе виконувачем обов'язків провідника. Водночас референт жіноцтва Буковинського обласного проводу ОУН Стефанія Понич-«Оксана» посварилася з «Петренком» і хотіла його роззброїти. У такій ситуації керівництво проводом перебрав Іван Лесів-«Олег», на якого серйозний вплив мала С. Понич. Таким чином, утворився своєрідний дуумвірат, який тривав до березня 1945 р. Тоді в «Олега» почався конфлікт із Георгієм Кушніриком-«Кирилом», після чого він зрікся влади і перейшов до Проводу, покинувши організацію за дуже складних обставин (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 7, арк. 362). Після приходу В. Савчака-«Сталя» в березні 1945 р. на посаду провідника Буковинської округи ОУН цей конфлікт згас.

Проблема влади та відповідності займаним посадам тривожила і Н. Данилюка-«Перебийноса», який наголошував на особі Ю. Матвіїва-«Недобитого» виключно як кар'єриста, що не дбає про організаційні справи. Для підтвердження цього наводив той факт, що «Недобитий» втратив як своїх, так і його вояків через відчуженість відповідних знань та неналежну поведінку. Н. Данилюк звинувачував Ю. Матвіїва і у хамстві, інтригах та плітці (ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-11855, т. 2, арк. 39). Наступний тип конфлікту – протистояння між представниками різних етнографічних груп. Інформації про антагонізм між українцями і представниками інших національностей у середині ОУН і УПА не виявлено. Проте конфлікт виникав на тлі приналежності особи до певної етнографічної групи, і це, до речі, широко використовували репресивно-каральні органи.

Внесення розбрату в середовище націоналістів складало окремий напрям роботи спецслужб. В одному з радянських документів містився параграф під назвою «Розкладово-профілактичні заходи Управління держбезпеки по ліквідації бандоунівського підпілля на Буковині». Тут зазначалося, що залежно від оперативної ситуації у Чернівецькій області у боротьбі з оунівцями змінювалися форми і методи розкладово-профілактичних заходів. На першому етапі, коли виникли невдоволення між керівниками ОУН – буковинцями і прибулими на роль керівників проводу галичанами –

необхідно було вносити розбрат до стадії їхнього самознищення. Показавши рядовим підпільникам сутність розбрату, треба було підривати їхнє довір'я до керівників. Для цього були здійснені спроби «посягти» непорозуміння між В. Савчаком-«Сталем», Н. Данилюком-«Перебийносом» і Володимиром Тодорюком-«Туром» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 58, арк. 192). Причиною антагонізму було також і те, що галичани не мали належного авторитету серед буковинців.

На тлі цього протистояння «галичани – буковинці» траплялись навіть непоодинокі відмови у наданні військової допомоги у критичних ситуаціях, які несли загрозу не окремій території, а Організації загалом. Так, планувалось проведення спільної операції щодо знищення ворога одночасно зі сторони Галичини під керівництвом Ю. Матвіїва-«Недобитого» та Буковини під керівництвом Н. Данилюка-«Перебийноса», однак така була нереалізована через відмову перших. З цього приводу «Недобитий» категорично заявив: «Кого б'ють, нехай той і воює, мене ще не б'ють, то в мене нема ще необхідності воювати». З огляду на таку категоричність Ю. Матвіїв-«Недобитий» звинувачувався у несерйозному ставленні до інтересів організації, а така поведінка гостро засуджувалась (ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-11855, т. 2, арк. 35).

Варто додати, що буковинські вояки, які перейшли в Галичину, зазнавали побутових утисків. Найбільш гострою була заборона на отримання продуктів харчування. Тому періодично частина з них направлялася на Буковину за харчами. Зрозуміло, що це несло за собою втрату вояків, які пробирались через облави ворога. У збережених документах акцентується більше уваги на односторонній неприязні з боку галичан. Так, наприклад, вже буковинці гостинно прийняли на своїй території курень «Степового», не беручи до уваги територіальні розбіжності. Окрім того, незважаючи на ворожі настрої Ю. Матвіїва-«Недобитого», йому пропонували під час активізації облав в Галичині знайти прилисток у більш безпечній місцевості на той час – Буковині (ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-11855, т. 2, арк. 38). Керівництво Карпатського краю докладало усіх зусиль, щоб примирити буковинців і галичан (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 58, арк. 194–195; ф. 2-Н, оп. 65 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 47; оп. 67 (1953), спр. 10, арк. 31). Переважання галичан у керівництві Буковинської округи мало неоднозначні наслідки. З цього приводу у листі В. Савчака-«Сталя» висловлювався сум стосовно втрати 13

листопада 1945 р. буковинця Олексія Домчука-«Назара»-«Петренка»: «Втрата цієї людини для нас болюча. Це був самотній Буковинець в нашому провіді, а це мало своє окреме значення, бо допомагало ліквідувати шкідливі породження. Крім цього слід зазначити, що немає і не буде ким його заступити. З провідницькими кадрами стан у нас поганий» (ГДА СБУ, ф. 3, спр. 398, т. 24, арк. 25–26).

Конфлікти на ґрунті приналежності до тієї чи тієї етнографічної групи на Буковині виникали до кінця 1946 р. Після того, як В. Савчак-«Сталь» зміцнив свої позиції, надалі будь-яке протистояння на цьому тлі присікалося (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 1, т. 1, арк. 255). Описана вище ситуація дає можливість увізгазнити ще один факт: у 1946 р. колишній пропагандист окружного проводу, пізніше провідник Запрудського надрайонного проводу ОУН Іван Мензак-«Кобзар»-«Бакун», перебуваючи у с. Банилів Вашківецького р-ну, докоряв членові районного проводу «Максиму», що той («Максим») вислугувався перед галичанами. Довідавшись про цей випадок, «Сталь» провів конференцію провідників надрайонних провідів, на якій з-поміж іншого обговорив проблему відносин між буковинцями і галичанами.

З'ясувавши всі проблемні питання, В. Савчак категорично застеріг від допущення у майбутньому поділу на буковинців і галичан, оскільки це не тільки приносило шкоду організації, але й погіршувало ставлення населення до підпілля. Щоправда, і після цього взаємини між буковинцями і галичанами були напруженими. Так, у 1948 р. кущовий провідник «Ванька» (буковинець) неодноразово критикував галичан за погану роботу. Проте таких загострень, як у попередні роки, не було (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 1, т. 1, арк. 256).

Конфлікти через жінок були непоодинокими, але зі зменшенням їх чисельності у підпіллі ситуація врегульовувалася. Найвідоміший, хоча і з багатьма нез'ясованими обставинами, такий випадок трапився із Н. Данилюком-«Перебийносом» (командир Буковинського куреня), його дружиною Луцією Данилюк-Карличук (обласний референт УЧХ Буковини) та В. Тодорюком-«Туром» (організаційним референтом Буковини), який, як і Ю. Матвіїв-«Недобитий», виявляв симпатії до Луції Данилюк. Проте жінка взаємністю не відповідала, маючи законного чоловіка. Інформацію про цей випадок, хоча й нечітко, подає Михайло Андрусак: «Тур уперто пере-

слідував невіддатливу лікарку, аж доки не знайшли її вбитої неподалік від шпиталю на Замагурі» (Андрусак, 2004, с. 361). Через ревності (підсилені провокаторською діяльністю радянського агента) «Тура» ліквідував референт СБ Карпатського крайового проводу ОУН В. Лівий-«Митар», перевищивши власні повноваження. Н. Данилюк так і не зміг пробачити загибель дружини, звинувачуючи у цьому есбістів, що й вилилося у вищезгаданий конфлікт «Перебийніс-Хмара-Недобитий» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 99 (1954), спр. 8, т. 2, арк. 178).

Конфлікт на любовному фронті існував і між колишніми друзями Ю. Матвійвом-«Недобитим» та Д. Білінчуком-«Хмарою». Другий звинувачував першого у тому, що той підривав моральність організації своїми ганебними вчинками, зокрема незаконними стосунками з його дружиною Омеляною. З цього приводу пише: «Дуже мені дивно, що він мав відвагу говорити про свою високу мораль, бо його мораль коло Омеляни, а також коло молодичь в терені, добре знана як стрільцям, так і цивільним». «Недобитий» у свій захист прикривався вищою освітою, яка б не дала змоги піти на такі вчинки, але ж паралельно проводив різного роду заходи, щоб знищити «Хмару», як людину, яка сприяє викритті неналежної поведінки та конкурента на жіноче серце. Варто додати, що врегулювання таких конфліктів було чи не найскладнішим, незважаючи на те, що мали виключно побутовий характер. Третій стороні, яка мала встановити істину, будь-які рішення давались важко, тому здебільшого непорозуміння знаходили розв'язку між ворогуючими сторонами. З цього приводу Г. Легкий-«Борис» висловився: «Я ще такі справи не розбирав і не хочу далі розбирати. Подайте один одному руки і справа на цьому хай закінчиться» (ГДА СБУ, ф. 65, спр. С-11855, т. 1, арк. 79–80).

Конфлікти з огляду на амбітність та небажання виконувати статут Організації виникали впродовж усього періоду діяльності ОУН та УПА. Вони не були чимось особливим, оскільки характерні для усіх організацій і партій. Так, у 1946 р. розгорівся конфлікт між провідником Кіцманського районного проводу ОУН Василем Кантемиром-«Тарасом» і референтом СБ цього проводу «Шаленим», який відмовлявся підпорядкуватися «Тарасові», хоча з огляду на субординацію йому належало це робити. Через це виникали постійні чвари. Під час однієї зі сварок, яка відбулася у березні 1946 р.,

«Тарас» застрелив «Шаленого» і, злякавшись покарання, почав переховуватися самостійно. Проте восени 1947 р. він відновив зв'язок із підпіллям, зокрема з новопризначеним провідником Кіцманського районного проводу (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 5, т. 5, арк. 93; Мустаца, 2013, с. 35). Варто додати, що у судєбнику ОУН за невиконання наказів передбачалось найжорстокіше покарання – кара смерті через розстріл. Такі вирокї виносились неодноразово (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 3, арк. 190). Такі дії були вимушені з огляду на налагодження дисципліни.

Необхідно підкреслити: відносини між провідниками і референтами СБ у Карпатському краї ОУН завжди були напруженими. Так, Іван Лаврів-«Нечай» улітку 1947 р. писав до Василя Сидора-«Шелеста» стосовно відносин референта СБ Стрийського надрайонного проводу ОУН Богдана Зборика-«Черника» з тереновим провідником: «ще анархіст і постійно задирається із своїм провідником, хто би це не був, хіба тільки признавав вищестоящого керівника (ділового)» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60 (1953), спр. 16, арк. 193; спр. 1, арк. 58). Це передовсім зумовлювалося амбітністю окремих референтів СБ, навіть попри те, що відносини і підпорядкованість між ними були чітко регламентовані. Так, референт СБ, як і всі інші, підпорядковувався за організаційною лінією провідникові відповідного терену, а за діловою – референтові СБ вищого проводу (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 9, арк. 22). З цього приводу у листі провідника Карпатського крайового проводу ОУН Василя Сидора-«Шелеста» до провідника Дрогобицького окружного проводу ОУН Івана Лавріва-«Нечая» (літо 1947 р.) стосовно стосунків між референтами СБ і провідниками зазначалося: «Першим завжди є провідник, якому потрібно підпорядковуватися і перед ним звітуватися, а потім вже вищому керівнику» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60 (1953), спр. 16, арк. 193). При цьому наголошувалося, що до провідника необхідно звертатися «друже провідник», а до референтів – «друже зверхнику» без будь-яких винятків. Провідник, незалежно від того, яку організаційну структуру очолював, прирівнювався до референта, що належав до вищого рівня (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 60 (1953), спр. 16, арк. 193). Говорячи про конфлікти на цьому ґрунті, яскравою є ситуація, яка трапилася навесні 1948 р. Правда, причиною до неї послугувало і важке моральне становище: керівник СБ Львівського крайового проводу ОУН Ярослав Дякон-«Мирон» і його за-

ступник Богдан Прокопів-«Степан» зі своєю охороною (8 осіб) при зіткненні з малочисельною ворожою групою склали зброю та втекли, залишивши у небезпеці керівника СБ Рогатинського окружного проводу ОУН «Гармаша» з бойовиками, внаслідок чого останній загину (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 6, арк. 82–83).

Конфлікти між керівниками відділів УПА і тереновими провідниками тривали відносно недовго і значного розповсюдження не зазнали. Про це, зокрема, свідчать звітні документи: «Початкові непорозуміння між військовиками, злишнім членства скоро зліквідовано. Зараз існує найкраща співпраця» (ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 64, арк. 27). Попри сувору дисципліну як у структурах ОУН, так і відділах УПА, між керівництвом і рядовими бійцями панувала доброзичлива атмосфера, а найголовніше, що соціального розриву практично не існувало. Натомість були негативні тенденції у відносинах між командирами відділів УПА та керівництвом відповідних територіальних структур ОУН. Проаналізувавши повстанський наказ, відомий історик Олександр Лисенко робить критичні висновки при характеристиці морально-психологічного стану та політико-виховної роботи у ВО «Говерля», наголошуючи при цьому на негативних наслідках для загальної роботи: «внаслідок «страшного антагонізму» між повстанськими командирами і місцевими оунівськими провідниками замість того, щоб рейдувати та маневрувати, бойові відділи осіли в Чорному лісі і зайняли очікувально-пасивну позицію. Бездіяльність негативно позначилася на дисципліні, приводила до конфліктів із навколишнім населенням, яке засуджувало вчинки деяких вояків» (Кульчицький, 2005, с. 363). У цьому контексті доцільно відзначити: траплялися конфлікти керівників відділів УПА з працівниками СБ відповідного терену. Остання мала широкі повноваження, певну автономію і намагалася це все поширити на структури УПА, що, безумовно, викликало опір повстанців.

Тип конфлікту на ґрунті ідейно-політичних розходжень, ускладнених особистими непорозуміннями, особливо розгорівся після ув'язнення С. Бандери. При цьому в більшості випадків він був пов'язаний не стільки з питаннями організації, скільки з особистими конфліктами членів Проводу. Амбітність та прагнення першості в керуванні Організацією, особиста неприязнь часто ставали

причиною багатьох жертв, втягування рядових членів ОУН(б) до хитросплетіння політичних ігор (Дзьобак, 2005, с. 26).

Проблема полягала у тому, що загострилося протистояння між мельниківцями і бандерівцями. Найбільш гостро це проявилось на Перемищині, Турківщині, частково у Бориславі. Тут мельниківці проводили роботу, яка, на думку бандерівців, виглядала не інакше, як диверсії, і шкодила розбудові української державності. У зв'язку з тим, що мельниківців було небагато, вони не мали з ким і чим працювати. Тому їхня робота обмежувалася «поширенням літератури і дезорганізацією окремих, не до кінця ідеологічно переконаних осіб» (Сергійчук, 2005, с. 129).

Помітного розмаху згаданий конфлікт набрав у Коломийській окрузі ОУН. Підґрунтям до його виникнення був попередній особистий конфлікт між її учасниками. Так, член Коломийського окружного проводу ОУН Назарій Данилюк-«Перебийніс» і комендант боївки СБ Косівського надрайонного проводу ОУН Дмитро Білінчук-«Хмара» написали провідникові Карпатського крайового проводу ОУН В. Сидору-«Шелесту» листа, в якому розповіли про безлади, які відбувалися у Коломийському окружному проводі (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 12, арк. 180–182; оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 340). У своїх листах «Хмара» і «Перебийніс» засуджували дії колишнього референта СБ Коломийського окружного проводу ОУН Ю. Матвіїва-«Недобитого», який хотів через особисту сварку – з огляду на різні погляди на діяльність організації – їх розстріляти. Звинувачено у цьому листі і референта СБ крайового проводу ОУН В. Лівого-«Митара». На розгортання цього конфлікту мали вплив особиста ненависть і неможливість пробачити помилковий розстріл дружини «Перебийноса». Перед цим «Перебийніс» і «Хмара» були відсторонені провідником Коломийського окружного проводу ОУН Григорієм Легким-«Борисом» від виконання обов'язків. «Перебийносу» довелося навіть переховуватися впродовж року від СБ ОУН.

7 серпня 1948 р. під час чекістсько-військової операції на території Жаб'ївського району спецслужби захопили ці листи, а разом з ними вірші «Перебийноса» під заголовком «Тревога» і «Есбісти», у яких він у різкій формі висміював «Недобитого» і референтуру СБ Коломийського окружного проводу ОУН. Маючи листи і вірші, а також звернення провідника Коломийського надрайонного про-

воду ОУН Михайла Оманчук-«Олеся» під назвою «Що робиться на Коломийщині» та «Хто такий «Ватсон»?», чекісти їх роздрукували і за допомогою зв'язкових розіслали членам ОУН на Коломийщині. У листівці «Хто такий «Ватсон»?» «Олеся» пояснював, що в керівництві округи і деяких надрайонних проводах ОУН засіли люди, які співпрацювали з органами органів радянської влади. При цьому він наголошував, що Василь Хома-«Ватсон» був агентом МДБ (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 341). У повідомленні «Чому я вирішив пірвати з Коломийським окружним проводом» зазначалося: «За останній час, як відомо всім членам, стало багато жертв по терені Коломийської округи і жертви даліше продовжуються. У багатьох членів виникає підозріння до окружного проводу у зв'язку з каригідним керівництвом організації ОУН на терені. Я особисто заявляю, що провід округи діє злочинно для української справи. Багато членів округи мають безпосередні і посередні зв'язки з більшовиками через своїх сестер і других рідних. Я піддержую думку тих, які вважають окружний провід як агентурне середовище дуже законспіроване. У мене є аутентичні дані відносно того ж [...] Коли наведемо рівно ж і другі справи, то зводиться до одного, що окружний провід старається непомітно і поступово до знищення організації ОУН [...] Мушу також подати до відома про те, що серед самих провідників округи ведеться боротьба за вищі провідні пости» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 2, арк. 177–179). Цей конфлікт і вищезгадані документи чекісти вирішили використати у своїх цілях. Для цього звернення були розмножені у кількості 500 примірників і через легальні зв'язки розіслані всім членам Коломийської округи (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 342).

Репресивно-каральні органи, проводячи такі заходи, ставили завдання скомпрометувати керівництво Коломийського окружного проводу перед низовими звенами ОУН, а відтак зміцнити позиції проводу на чолі з М. Оманчуком-«Олесем» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 12, арк. 173). Фальсифікація документів, розписок про співпрацю з органами МДБ були поширеним явищем, а от спроба компрометації цілого окружного проводу зустрічається вперше. Досі невідомі подібні випадки видання таких листівок в інших округах Карпатського краю ОУН. У результаті відбувся серйозний конфлікт між керівництвом крайового проводу і провідником округи. Про це Г. Легкий-«Борис» інформував В. Сидора-«Шелеста»:

«Повідомляю Вам, що матеріали від «Перебийноса», які він писав у серпні цього року і вислав у адрес крайового проводу, МДБ поширює серед членів на Коломийщині [...] Всі ці матеріали добуті МДБ під час операції, де був і «Перебийніс». Він, коли втікав від більшовиків, кинув свою сумку. Вважаю, що «Перебийніс» повинен за це відповідати головою [...] Про друга «Недобитого» я дізнався тільки у другій половині цього року. В липні минулого року, я особисто помирих «Хмару» з «Недобитим». «Недобитий» дав слово честі, що він не буде переслідувати і що «Хмара» буде добре себе почувати на роботі. Я не знав тоді, що «Недобитий» мене підло обманув. Про справи «Недобитого» на «Срібній» (Закарпаття – В. І.) перешлю Вам весною протокол» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 110 (1954), спр. 2, т. 5, арк. 190).

Цією провокацією спецслужби досягли значних результатів. Зокрема, стався повний провал організації в Обертинському районі і наполовину в Коршівському (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 343). В. Сидор-«Шелест» різко негативно відреагував на цю ситуацію, назвавши Г. Легкого «ігуменом і автором нісенітниці для 16-літніх пастухів». На це «Борис» писав: «Це вже не претензії до окремого працівника на організаційній посаді, а цілком необдумана іронія над людиною. Я дуже здивований, звідки виходить Ваше презирство. Я ще не провалив організації на території Коломийщини, а з атмосферою і обставинами, в яких мені довелося працювати до моменту зустрічі з Вами, ви ще і сьогодні не повністю ознайомлені» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 344). Водночас ця ситуація негативно вплинула на підпільні кадри і цивільне населення. Однак конфлікт і після втручання найвищого керівництва не вдалося вичерпати. Зокрема, у листі 8 червня 1948 р. Ю. Матвіїв-«Недобитий» писав до референта СБ Косівського надрайонного проводу ОУН Прокопія Хімчака-«Степа»: «Хмара» починає Вас переслідувати [...], і тут вже поступило кілометрове донесення про мід, сало, сифіліс, згвалтування, побої і т. д., ще з 1946 р. [...] «Хмару» гонить від себе, як собаку, тому що він може вам міцно удружити [...] «Хмара», очевидно, на вас злий, що Ви референт СБ, а він ніщо, тому що про його «мудрість» уже всі знають» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 110 (1954), спр. 2, т. 5, арк. 175).

Аналогічними діями чекістам вдалося внести розлад у ряди підпілля, особливо низових ланок. Звідси – посилення взаємної не-

довіри. Зокрема, в штафеті від 14 липня 1948 р. підпільника «Гараса», який надіслав її своєму керівникові «Бистрому» («Гарас» був захоплений органами МДБ, однак під час операції йому вдалося втекти), розкривалася вся складність ситуації у Коломийській окрузі: «Нікому не вір і ніхто тебе не зрадить. Ви боїтеся мене, а я дожив до такого становища, що боюсь навіть власної тіні, якщо члени надрайонного проводу ОУН доводять до такого стану рядового члена ОУН, то я уже не знаю, кому вірити. Більшовики говорили, що надають допомогу провідникові «Борису» і що він скоро прийде до них. Люди мене бояться, ввечері більшовики розклеюють листівки до українського народу, щоб «Гараса» і «Сяна» не переховували, тому що ми є зрадниками українського народу. Я вже просто здурів і не розумію, що це таке» (ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 59 (1953), спр. 6, т. 1, арк. 344, 357).

Висновки. Незважаючи на суворі, чітко визначені правила організаційних відносин у підпіллі, як і будь-якій соціальній групі, нерідко траплялися конфліктні ситуації. Вони різнилися з огляду на причини, зміст і наслідки. Найбільш впливовим був той факт, що в підпіллі перебували люди різні за віком, вихованням, світоглядом та принципами, що призводило до з'ясування стосунків не лише на побутовому рівні, а й організаційному. Звісно, конфлікти й суперечки між керівниками різних рівнів, амбітність не сприяли результативній діяльності ОУН та УПА. Проте, вони вказують на те, що проблеми не залишалися прихованими, спонукали до прийняття нових рішень та ставали причинами змін. Не менш важливий вплив на загострення стосунків між українськими націоналістами мала цілеспрямована політика радянської влади. Тому будь-яке протистояння, про яке довідувалися спецслужби, використовувалося з метою послаблення підпілля. У боротьбі з визвольним рухом репресивно-каральні органи покладалися не лише на військову силу, але й використовували різноманітні, в окремих випадках навіть «витончені» засоби.

Джерела та література

Андрусяк, М. (2004). *Брати вогню*. Коломия: Вік.

АУСБУ ЧО – Архів управління Служби безпеки України у Чернівецькій області.

- Ведєнєєв, Д.** (2007). *Двобій без компромісів. Протиборство спецдірозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки*: монографія. Київ: К. І. С.
- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.
- Дзьобак, В.** (2005). *Конфлікти в ОУН (б) і їх вплив на український Рух Опору (1941–1944 рр.)*. Київ: Видавничий дім «Інфоцентр».
- Льницький, В.** (2016). *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)*. Дрогобич: Посвіт.
- Кентій, А.** (1999а). *Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Кентій, А.** (1999б). *Українська повстанська армія в 1944–1945 рр.* Київ: Інститут історії України НАН України.
- Киричук, Ю.** (2003). *Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика*. Львів: Добра справа.
- Кульчицький, С.** (Ред.). (2005). *Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Мустеца, В.** (2013). *Василь Кантемір-«Остан»* (Кн. 25). Торонто – Львів: Літопис УПА. (Літопис Української Повстанської Армії).
- Патриляк, І.** (2012). *«Встань і борись! Слухай і вір ...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.)*: монографія. Центр досліджень українського визвольного руху. Львів: Часопис.
- Сергійчук, В.** (2005). *Український здви́г: Прикарпаття. 1939–1955 рр.* Київ: Українська Видавнича Спілка.
- Стародубець, Г.** (2008). *Гене́за українського повстанського за́пілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років)*: монографія. Тернопіль.
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

References

- Andrusiak, M.** (2004). *Braty vohniu [Brothers of fire]*. Kolomyia: Vik [in Ukrainian].
- AUSBUC ChO – Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Chernivetskii oblasti [Archive of the Security Service of Ukraine in Chernivtsi region].
- Viedienieiev, D.** (2007). *Dvobii bez kompromisiv. Protyborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945–1980-ti roky [Duel without compromise. Confrontation between OUN special forces and Soviet special operations forces. 1945–1980s]*. Kyiv: KIS [in Ukrainian].
- HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral State Archive of Security Service of Ukraine].

- Dzobak, V.** (2005). *Konflikty v OUN (b) i yikh vplyv na ukrainskyi Rukh Oporu (1941–1944 rr.) [Conflicts in the OUN (b) and their impact on the Ukrainian Resistance Movement (1941–1944)]*. Kyiv: Vydavnychi dim "Infotsentr" [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V.** (2016). *Karpatskyi kraj OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945–1954) [The OUN Carpathian region in Ukrainian liberation movement (1945–1954)]*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Kentii, A.** (1999a). *Narys borotby OUN-UPA v Ukraini (1946–1956 rr.) [Essay on the OUN-UPA struggle in Ukraine (1946–1956)]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kentii, A.** (1999b). *Ukrainska povstanska armiiia v 1944–1945 rr. [Ukrainian Insurgent Army in 1944–1945]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kyrychuk, Yu.** (2003). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka [Ukrainian national movement of the 40–50s of the XX century: ideology and practice]*. Lviv: Dobra sprava [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S.** (Ed.). (2005). *Orhanizatsiia Ukrainskykh Natsionalistiv i Ukrain-ska Povstanska Armiiia. Istorychni narysy [Organization of Ukrainian Nationalists and Ukrainian Insurgent Army. Historical essays]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Mustetsa, V.** (2013). *Vasyl Kantemir-«Ostap» [Vasyl Kantemir-"Ostap"]*. (Vol. 25). Toronto – Lviv: Litopys UPA. (Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army) [in Ukrainian].
- Patryliak, I.** (2012). *«Vstan i borys! Slukhai i vir ...»: ukrainske natsionalistychne pidpillia ta povstanskyi rukh (1939–1960 rr.) ["Get up and fight! Listen and believe...": Ukrainian nationalist underground and the insurgent movement (1939–1960)]*. Center for Studies of the Ukrainian Liberation Movement. Lviv: Chasopys [in Ukrainian].
- Serhiichuk, V.** (2005). *Ukrainskyi zdvyh: Prykarpattia. 1939–1955 rr. [Ukrainian shift: Prykarpattia. 1939–1955]*. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka [in Ukrainian].
- Starodubets, H.** (2008). *Heneza ukrainskoho povstanskoho zapillia [The genesis of the Ukrainian insurgent stronghold]*. Ternopil [in Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vldy ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 02.03.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 19.04.2022 р.